

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

דברים תשע"ד

פרשת שבוע

לכל בני משפחת "ארץ חמדה" המורחבת

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

שלום רב וכל נועם ד' וברכתו!

מכתבי זה יוצא אליכם כשאני נמצא פיזית רחוק (במסע שיעורים בקהילות במערב ארה"ב, מסע שתוכנן ונבנה חודשים רבים מראש). כרגיל, דברים אלה הם גם על דעת, אחי ורעי, ראש הכולל - הרב משה ארנרייך.

בימים אלה, קשה מאוד לשהות רחוק מהמשפחה, הלוחמים וחברי בית המדרש, איש איש על משמרתו. בכל אופן, אין ברירה וחייבים לדבוק במשימות.

אנחנו חיים בדור מיוחד, הקב"ה עושה לנו נסי ניסים כימי צאתנו מארץ מצרים ואולי אפילו יותר. שגשוגה של מדינת ישראל מבחינה רוחנית ותורנית, טכנולוגית, איכות החיים ותוחלת החיים בתוך הגיהנום שנקרא המזרח התיכון, מזכיר את מכת חושך, כשהמצרים יושבים בחשכה וליהודים אור מסביב (אין זה אומר שאין עוד הרבה דברים לשפר).

אנחנו חיים בדור צמא, צמא לתורת חיים, תורת אמת לשם שמים ולא כאמצעי להשגת כל דבר אחר. יש לכך סימנים רבים, אחד מהם, מובהק במיוחד, הוא הצמא שמובע בשירים וביצירות האומנות של השנים האחרונות.

תפקידנו, כמי שהקדישו את חייהם ללמוד תורה למען עם ישראל, לספק לציבור מים חיים ורעננים ולחבר אותם לאביהם שבשמים.

השבועות האחרונים יש בהם ייחוד מיוחד. הכאב, הצער והיגון על הנופלים יחד עם תחושת רוממות של אחדות וקידוש השם.

מה שהתחיל במעשה שפל של חטיפת שלשת הנערים ורציחתם, תוך כדי צהלות שירה ושמחה (גם מעשים של בודדים בקרבנו יש להוקיע) הביא לפריצתם של רגשי אחדות והתעלות. גדלות הרוח של משפחות החטופים ובמיוחד האימהות, הביאה לידי ביטוי נוסף את מיוחדותו של הזמן והדור. רגשות הקדושה והאחדות שפרצו מתוך הכאב, הם בבחינת לידה חדשה: "הַיּוֹחֵל אֶרְצָךְ כְּיוֹם אֶחָד אִם יִנָּלַד גּוֹי פְּעַם אֶחָד כִּי חָלָה גַם יִלְדָה

צִיּוֹן אֶת כְּנִיָּהּ".

חטיפה זו גרמה גם לחשיפתה ברבים של "מגה תוכנית" שפלה עוד יותר - רצח המוני של אנשים נשים וטף שחטאם היחיד הוא היותם יהודים ששבו לבנות את ארצם, לאחר אלפי שנות גלות. בסופו של דבר, במחיר קשה, נמנע אסון נורא והאמת יצאה לאור. נודע ברבים קלונם של מנהיגי עזה וחבריהם בכל אתר.

נתפלל כי גם המשך הפסוקים יתקיים בנו במלואו: "שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כֹּל אֲהַבְיָהּ שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוּשׁ כֹּל הַמְתַאבְּלִים עָלֶיךָ" (ישעיהו ס"ו ח-ט)

גם כאן, בסוף מערב, יש למאורעות השפעה אדירה על כל אחינו ואחיותינו, שעדיין נמצאים בגולה.

הלקח שאנו צריכים לקחת עמנו הוא לזכור, גם בימי שגרה שקטה ורגיעה, להודות לקב"ה על כל הטוב שגמלנו מבחינה פרטית ומבחינה לאומית. להגביר חיילים לתורה, לגדול ולהעמיק כדי לשרת את הציבור. להרוות אותנו, לקדש שם שמים בכל הליכותינו ופעלנו. להוסיף אחדות בין כל חלקי האומה (כשהדגש הוא על כל ואתם יודעים כמה מאמצים אנו מקדישים להשיג מטרה זו, בין בדברים שכבר פורסמו ובין בדברים שעוד יפורסמו).

כחלק מחיזוק "כיפת הברזל" של עם ישראל, דחינו את היציאה ל"בין הזמנים". הלימודים ממשיכים ביתר שאת בבית המדרש לפחות עד סוף שבוע הבא.

נחזק את חיילי צה"ל וכוחות הביטחון המחרפים נפשם לחיי העם והגנת הארץ, שיצאו לעזרת ד' בגיבורים כנגד ערלי הלב ושלפי הרוח. יהי רצון שישונו לשלום שלמים ובריאים לחיק משפחותיהם עטורים בעטרת ניצחון.

נחזק את ידי ממשלת ישראל האחראית על ביטחונם ורווחתם, שיתקיימו בהם דברי התפילה "וְשָׁלַח אֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ לְרֵאשִׁיךָ, שְׁרִיָּה וְיוֹעֲצִיָּה, וְתַקְנָם בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ".

נחזק את כל האימהות והנשים המחכות ליקריהן ונושאות בעול של חיזוק המשפחה ודאגה לצרכי הילדים גם בימים של "צבע אדום" מטריד ולילות ללא שינה. חיבוק מיוחד לכל תושבי הדרום ובמיוחד לאנשי "עוטף עזה" שסובלים מן הטרור הזה כבר שנים רבות בגבורה בתוכם בוגרי "ארץ חמדה".

נאחל רפואה שלמה והחלמה מהירה לכל הפצועים בתוך שאר חולי ישראל.

ננחם ונחבק את משפחות הנופלים ביודענו כי חסרונם האישי לא יוכל לתקון אבל נתפלל עמם כי בבנין ציון וירושלים ינוחמו.

נמשיך להגביר חיילים בתורה ובתפילה לישועות גדולות ובשורות טובות.

אלה במנהרות רצח ובניסיונות לחטוף גופות ואנחנו בצבא מוסרי "בְּשֵׁם יְקִיָּק אֱלֹהֵינוּ נִזְכָּר: הַמָּה כְּרָעוּ וְנָפְלוּ וְאַנְחָנוּ קָמְנוּ וְנִתְעוֹדָד: יְקִיָּק הוֹשִׁיעָה הַמְּלִיךְ יַעֲנֵנוּ כְּיוֹם קְרָאנוּ" (תהלים כ"ח-ט)

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ מרת סוזי (שרה) ונגרובסקי ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל
--	--	---	---	---

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ח בסיוון תשע"ד

ERETZ HEMDAH
2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי

חזן יחף?

הרב עקיבא כהנא

המשנה במגילה (כד ע"א) כותבת ש"פוחח פורס את שמע ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו".

מהו 'פוחח'?

רש"י מביא ממסכת סופרים שהפירוש הוא ש'כרעיו נראין', כלומר, רואים את רגליו, והוא יחף. **ר"ן (על הרי"ף) מקשה על רש"י שלקמן המשנה (כד ע"ב)** כתבה שמישהו שלא מסכים לעבור לפני התיבה בסנדל, לא יעבור כשהוא יחף, כי זה דרכי המינים (להתפלל בבית הכנסת בלי סנדלים). ומשמע שאדם אחר שלא חשוד על מינות יכול להתפלל יחף? **(ועי' ברש"ש שישב קושיה זו)**. **מכוח קושייתו הר"ן מפרש** שפוחח הוא אדם שבגדיו קרועים ובשרו מגולה בהרבה מקומות. נמצא שלפי רש"י החזן אינו רשאי להיות יחף ואילו לר"ן הוא רשאי. ומשמע שלכל הדעות יחיד רשאי להתפלל יחף. אך, **הגמרא בשבת (י ע"א) כותבת** שרב הונא בכל פעם שהתפלל גרב גרביים. ומזה למד **תוספות שם (ד"ה רמי)** שגם ליחיד אסור להתפלל יחף, מלבד ביום כיפור ובתשעה באב, שבהם יש איסור ללכת עם נעליים.

הרמב"ם פסק שהשאלה האם מותר להתפלל יחף תלויה בדרך הלבוש באותו מקום (תפילה ה, הלכה ה): "לא יעמוד בתפלה... ברגלים מגולות, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי הרגלים". **ברכי יוסף מבאר** שהרמב"ם למד שהמשנה במגילה אשר ממנה משמע שחזן רשאי להיות יחף עוסקת במקום שנהגו ללכת יחפים, ולכן מותר אפילו לחזן להתפלל יחף.

ב"ח (שם אות א) חולק וסובר שמהגמרא בשבת רואים שגם אדם שלא הולך עם גרבים ביום יום, צריך ללכת עם גרבים בתפילה. **ואילו ברכי יוסף (אות ז) ופרי חדש (שם) חולקים** לכיוון השני, ואומרים שדווקא רב הונא היה גורב גרביים ממידת חסידות, ואין זה חיוב לאדם אחר. **וראייה** מהמשנה במגילה (כד ע"ב שהובאה לעיל) שמתירה גם לשליח ציבור להתפלל יחף. **עולה מזה** שלפי רש"י ליחף אסור להיות חזן, ולפי הב"ח אף יחיד אינו רשאי להתפלל יחף. לפי הרמב"ם, במקום שנהגו ללכת יחפים בפני הגדולים מותר ליחף להתפלל ואף להיות חזן.

סיכום:

המשנה כותבת שפוחח אסור לעלות כחזן ורש"י ביאר שהכוונה לאדם שרגליו מגולות, ואילו הר"ן ביאר שהכוונה לאדם שבגדיו קרועים ובשרו מגולה בהרבה מקומות.

מהגמרא בשבת נראה שכל מתפלל צריך לגרוב גרביים. ושלוש דעות נאמרו בזה:

א. פשוט הרמב"ם – שבמקום שנוהגים לגרוב גרבים חייבים, ובמקום שלא נוהגים לא חייבים.

ב. ב"ח וערוך השולחן – שבכל מקום חייבים לגרוב גרביים.

ג. פרי חדש וברכי יוסף – החובה לשים גרבים היא רק מידת חסידות.

לע"נ הנערים **יעקב נפתלי פרנקל, גיל-עד מיכאל שאער ואייל יפרח** הי"ד

חמדת החינוך

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער [טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il]

ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים [טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il]

היום בו כבתה השמש

בשביל העם האמריקאי ה-11 בספטמבר איננו 'סתם עוד יום' בלוח השנה. זהו הרגע בו שום דבר איננו עוד כמו שהיה. בסך הכול שני בניינים שנמחקו מעל פני האדמה וציירו מחדש את קו האופק של ניו-יורק, אבל המשמעות של הטרגדיה חורגת בהרבה מהאירוע המקומי שלה. לא מדובר אפילו במותם של ארבעת אלפים האנשים שהתאדו בין רגע בכדור אש בוער ולא הותירו לבני משפחתם אפילו קבר מסודר לבוא ולבכות עליו.

ה-11 בספטמבר הוא הרגע בו השטן בכבודו ובעצמו יצא לפתע ממסתורו החבוי, חשף את פניו האפיליות, ובשנייה אחת הנחית את להב גרזנו על צווארה של העיר השלווה, מותיר אחריו שובל שחור של הרס וחורבן. עם קריסת הבניינים שחיברו בין הארץ לשמים, קרסה גם האופטימיות, השמחה השוטפת, והתמימות הנאיבית של אמריקה כולה. הקרקע הבטוחה והיציבה שתחת רגליה של מלכת האומות רעדה ונזרעה סדקים גדולים. שום דבר לא יהיה עוד כמו שהיה.

הסיוט שלא נגמר

גם לנו, היהודים, יש יום אחד כזה. אך עוצמת החורבן שארע בו גדולה פי כמה וכמה.

תשעה באב

יום מיוחד של פורענות, בו השטן ומלאך המוות חברו יחד, והצליחו לשגר את חיצי הרעל שלהם היישר לתוך ליבו של עם ישראל.

אלא שאנחנו מגדירים את הטרגדיה באופן שגוי כשאנו מתארים אותה כ'חורבן הבית', כאילו מדובר באובדן של... בניין. זו כמעט משימה בלתי אפשרית להסביר במילים את החיסרון של דבר שמעולם לא זכינו לחוש ולחוות את עוצמת קיומו, אבל צריך להבין שעולם ללא בית-המקדש, אינו עולם שחסר בו בניין נפלא אחד. עולם ללא בית-המקדש הוא **עולם שונה לחלוטין**. כי המקדש היה **הצינור שחיבר בין העולמות** הרוחניים, הגבוהים ביותר, לבין העולם החומרי, הגס, שלנו. עבודת המקדש הייתה הליך רוחני מורכב שבזכותו היה צינור זה פתוח ופעיל. הנוכחות האלוקית שרתה בבניין ובכל אשר בו. כשבית-המקדש חרב, **נעלמה אותה נוכחות אלוקית מן העולם כולו**. היה זה אובדן אמיתי וצורב, ממש כמו מוות. העולם כולו התנדד על צירו, וכוח המשיכה שלו כלפי מטה אל התהום, נעשה מאז חזק יותר. כמה שונה העולם שבו אנו חיים כיום! כשבית-המקדש חרב, נצמדה אלינו בעיקשות האשליה של העדר אלוקים מעולמנו, ונתלתה מעלינו כמו ערפל נצחי. בעולם זה, שבו אלוקים נסתר מאיתנו ולא מתגלה לנו, אנו נאחזים בהוכחות לקיומו של אלוקים, כמו דגים שמתווכחים על קיומם של המים. אנו מחונכים **'להאמין'** במה שבעבר **'ידענו'**. אנו מתאמצים לחוות, באמצעות מדיטציות ותפילות, רגעים קצרצרים של נוכחות אלוקית, שבעבר השתזפנו לאורה. אנו שנוולדנו לתוך עולם ללא נוכחות אלוקית מוחשית, מעולם לא חוונו את הזוהר הרוחני שקרן מאותו צינור, בית-המקדש. אנו חיים בעולם אפל וצר, שבו המציאות הגשמית נראית לנו כאמת המוחלטת, ואילו המציאות הרוחנית נשמעת לנו כבדיה חסרת שחר. אנו מנווטים בתוך סיוט בלי לדעת אפילו שאנחנו נמצאים בתוכו. תשעה באב, במובן מסוים, הפך את כולנו ל**יתומים**.

בתשעה באב ובימים הסמוכים לו, כעבור עוד כמה מאות שנים, פוגרומים ושחיטות של מסעי הצלב שטפו את אירופה ואלפי יהודים עונו, נשחטו ונרצחו, ביניהם נשים ותינוקות בני יומם, רק מפני שהם...יהודים.

שוב, באותו יום ממש, ט' באב שנת 1492, כמאתיים שנה לאחר מכן, גירש פרדיננד מלך ספרד, מאות אלפי יהודים מארצו כשהם נאלצים להיתלש ממולדתם ומבתיהם, להותיר אחריהם את כל רכושם, ולהפוך לפליטים, רק מפני שהם...יהודים. האם כל זה הוא מקרה?

"יום שנכפלו בו צרות", קראו לו חז"ל. שלושת אלפים שנה מאז תחילתו של הסיוט ומי יודע מתי זה ייגמר.

להשיג את הבלתי אפשרי

לחווות מוות של אדם קרוב זה דבר קשה. העובדה שהאובדן הוא סופי ושום דבר לא יחזיר את הגלגל לאחור וישיב לנו את אהובינו, רק מכבידה על ההתמודדות. אלא שתשעה באב שונה באופן מהותי אחד ממוות: האסון הוא **הפיך**. כפי שהצהיר הרב הראשי הראשון לארץ ישראל, הרב קוק: "בית המקדש נחרב בגלל שנאת חינוס [בין יהודים]; הוא יכול להיבנות מחדש רק בזכות אהבת חינוס". החורבן שחוונו בתשעה באב הוא שיקוף של **חורבן פנימי**, שהמפתח לתיקונו **נמצא בידיים שלנו**. אין בינינו אחד שלא מזדהה עם השאיפה הנעלה הזו. הבעיה היא שההגשמה שלה נראית לנו לפעמים כמעט כמו מדע בדיוני. כשאתה חושב על עתיד שבו כל היהודים יאהבו זה את זה, אתה שומע את הקול הריאליסטי בראש שלך, שאומר: "נו באמת, איפה אתה חי?! זה בלתי אפשרי".

אלא שכאן כל אחד צריך לשאול את עצמו בכנות: מה אני מוכן לעשות כדי לשים קץ לכל האסונות הפרטיים שמתרחשים בעולם שאלוקים אינו מתגלה בו? עד כמה חשוב לי להחזיר את הנוכחות האלוקית לעולם ולפזר את הערפל המתמיד שאופף את חיינו? מה אני יכול לעשות כדי להוסיף עוד אחווה, סבלנות, הקשבה ונתינת מקום לשני גם אם הוא לא חושב בדיוק כמוני? במה אני יכול לתת יותר מקום לאמונה, לאהבה ולעין הטובה בתוך החיים הרגילים שלי?

אין לי ספק שהתשובה לשאלות הללו חיובית אם רק נזכור ונשנן לעצמנו שה**דרך לכל הדברים הגדולים עוברת דרך הדברים הקטנים והחיים הפרטיים** של כל אחד ואחת מאיתנו. איך נבנה את חיינו, במה נאמין וְלָמָּה נחנך את ילדינו. אם רק נרצה באמת, אין דבר שלא נוכל לעשות כדי להפוך את האסון הנורא של תשעה באב על פניו.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

שבט תשס"ו

חישוב זמן ברכת קידוש לבנה בחו"ל

שאלה

כאשר מחשבים סוף זמן קידוש לבנה בחוץ לארץ על ידי הוספה של חצי כ"ט י"ב תשצ"ג לשעת המולד האם צריך להתחשב בהפרשי שעות מארץ ישראל?

תשובה

לכתחילה יש לברך על חידוש הלבנה לפני חצי כ"ט י"ב תשצ"ג¹ מן המולד האחרון, על פי השעון המקומי של ירושלים. בכל מקום בעולם יש לחשב את הפרשי השעות מן השעון המקומי של ירושלים. בדיעבד ניתן לברך עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד בכל מקום על פי השעון המקומי של אותו מקום. לא ברך עד אז, בדיעבד ניתן לברך אף עד ט"ו יום מלאים מן המולד. לאחר מכן, עד ט"ז בחודש, יאמר את הברכה בלא שם ומלכות².

- ¹ משך הזמן הממוצע בין מולד למולד הוא כ"ט (29) ימים, י"ב (12) שעות ותשצ"ג (793 חלקי 1080) חלקים של השעה. ראה להלן בהערה 2 הסבר מפורט.
- ² בסוגיה העוסקת בנושא (סנהדרין מא ע"ב) מבואר: "ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: עד כמה מברכין על החדש - עד שתתמלא פגימתה. וכמה? אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה: עד שבעה, נהרדעי אמרי: עד ששה עשר. ותרוייהו כרבי יוחנן סבירא להו. הא - למיהוי כי יתרא, הא - למיהוי כי נפיא." ומפרש רש"י: "עד כמה מברכין - אם לא בירך היום - יברך למחר. על החדש - על הלבנה בהתחדשה. עד שתתמלא פגימתה - אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים - שהרי כבר נושנת היא. ותרוייהו כר' יוחנן - במלתיה דר' יוחנן פליגי, ועד שנתמלא סבירא להו, מיהו רב יהודה סבר: מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהו כי יתירא דהואי כמו יתר של קשת - שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר, דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא, ונהרדעי סברי: מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי נפיא - עגולה במילואתה".
- בדברי ר' יוחנן מבואר כי ברכת הלבנה היא על התחדשות הלבנה ועל כן כל עוד הלבנה בחידושה ניתן לברך. אך משנתמלאה פגימת הלבנה היא איננה חדשה אלא ישנה. ונחלקו האמוראים מהו אותו מילוי פגימה עליו דיבר ר' יוחנן - מילוי חצי עיגול הלבנה, או מילוי עיגול הלבנה כולו. ופסקו הראשונים שהלכה כנהרדעי שמילוי הפגימה הוא מילוי עיגול הלבנה כולו.
- האמוראים נקטו בדבריהם זמנים, שבעה ושישה-עשר, והגמרא הסבירה בדעתם שהם נחלקו בהבנת המושג "מילוי הפגימה". אמנם, מילוי הפגימה איננו מתרחש באותו זמן בכל חודש, ואיננו בהכרח בשבעה או בשישה-עשר. אם כן, האם הרגע הקובע הוא מילוי הפגימה מתי שיהיה, והאמוראים רק נקטו תאריכים אלו כדי להורות מהו מילוי הפגימה, או שמא התאריכים שנקטו הם הקובעים?
- מעיון בשיטות הראשונים מתברר שאף על פי שנחלקו בהבנת השישה-עשר שאמרו נהרדעי, כפי שנבאר בהמשך, כולם קבעו זמן זה כסוף זמן קידוש לבנה ולא קבעו שמילוי עיגול הלבנה הוא סוף הזמן. הראשון שפירש אחרת הוא המהרי"ל בתשובותיו, שהבין שזמן זה של שישה-עשר הוא לא דווקא, וסוף זמן קידוש לבנה נקבע על פי מילוי עיגול הלבנה. נביא את דבריו בהמשך:
- הראשונים נחלקו בשתי שאלות בפירוש הביטוי "שישה-עשר" בדברי נהרדעי:
- אם שישה-עשר הוא תאריך בחודש, או מנין ימים מן המולד.
 - אם שישה-עשר הוא עד ועד בכלל, או עד ולא עד בכלל (ורק עד חמישה-עשר ניתן לברך).
- נציין בקצרה את דעותיהם של מקצת הראשונים בשתי שאלות אלו:
- תאריך בחודש: רמב"ם (הל' ברכות י, יז), תוספות (סנהדרין יג ע"ב ד"ה שמור), מאירי. מן המולד: אגודה (סנהדרין ס"י מו), תשב"ץ (דיני הבדלה ס"י כז), טור (אורח חיים ס"י תכו).
 - ט"ז בכלל: יד רמ"ה, "כנסת הגדולה" בשם כמה ראשונים (לא נמצאו מפורש לפנינו), רמב"ם (שם).
- עד ט"ו: תוספות (שם), "אור זרוע" (הלכות ראש חודש ס"י תנו), טור (שם).
- לסיכום מלא של שיטות הראשונים בעניין זה ראה מאמרו של הרב שי ואלטר - "שיטת המהרי"ל בעניין סוף זמן קידוש לבנה", בתוך "בלכתך בדרך" (תשנ"ח ע' 82-92), בהוצאת ישיבת "כרם ביבנה".
- מסתבר שהמחלוקות הללו בין הראשונים תלויות בשאלה עד כמה יש לקרב את שיעורם של נהרדעי למילוי הפגימה, שכן לרוב ט"ז הוא אחרי מילוי הפגימה, ומכאן הצורך לפרש עד ולא עד בכלל. גם חישוב מהמולד מתקרב יותר למילוי הפגימה מאשר חישוב של ימי החודש. החולקים סוברים שאף אם הלבנה החלה להתמעט, כל עוד היא נראית מלאה ניתן לברך. ועיין לשון היד רמ"ה "דכי אומר עד שתמלא פגימתו ועד בכלל קאמר, ועד שיתסר ממלא מלא וקיימא". אך כאמור, בפשטות לפי כולם שיעור זה של שישה-עשר הוא הקובע.
- המהרי"ל בתשובותיו (ס"י יט) פירש באופן אחר: "וברכת לבנה עד י"ו מן המולד מנינן, כדאיתא בתשב"ץ ובאורח חיים (טור), ופשוט הוא, כי הטעם הוא משום דאמרין פרק היו בודקין: עד שתמלא פגימתו ומפרשי נהרדעי כי נפיא אם כן במילוי תליא מילתא, ולא דוקא ט"ו וי"ו אלא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג זהו מלאותו כנ"ל". המהרי"ל מפרש שהקובע הוא המילוי, ועקב כך מסיק ששיעורם של נהרדעי הוא לאו דווקא. אך בכדי להבין את המשך דבריו ואת השיעור שהוא אכן קובע עלינו להקדים הקדמה קצרה.
- הירח מסתובב סביב כדור הארץ. אין לו אור עצמי, אלא רק ניתן לראותו על פי אור השמש שמאיר עליו. לכן היכולת שלנו לראות את הירח תלויה במיקומו ביחס לשמש ולכדור הארץ. כאשר הירח נמצא בין כדור הארץ לבין השמש אי אפשר לראותו כלל, כיון שחלקו

המואר של הירח מופנה כולו כלפי השמש ולא כלפי כדור הארץ. רגע זה, כאשר הירח נמצא בדיוק בין כדור הארץ והשמש נקרא מולד. אבל, כאשר הירח נמצא מאחורי כדור הארץ, היינו שכדור הארץ נמצא בין השמש לירח, אז ניתן לראות ירח מלא, כיון שחלקו המואר של הירח מופנה כלפי כדור הארץ. רגע זה, כאשר כדור הארץ נמצא בדיוק בין הירח לשמש נקרא ניגוד. בשעת המולד, על פי רוב, הירח אינו מסתיר את השמש, משום שבדרך כלל הוא אינו נמצא באותו מישור של השמש וכדור הארץ. באותם פעמים שהוא נמצא באותו מישור הוא מסתיר את השמש (או חלק ממנה) וזה נקרא ליקוי חמה. לכן, ליקוי חמה בהכרח מתרחש במולד. וכן להיפך, בדרך כלל כדור הארץ אינו מסתיר את הירח בשעת הניגוד משום שהוא אינו נמצא באותו מישור של הירח והשמש. באותם פעמים שהוא נמצא באותו מישור הוא מסתיר את הירח וזה הנקרא ליקוי לבנה. לכן, ליקוי לבנה בהכרח מתרחש בניגוד.

אורך סיבובו של הירח סביב כדור הארץ אינו קבוע. הלוח שאנו משתמשים בו לא נקבע לפי סיבובו המדויק של הירח כל חודש, אלא לפי אורך ממוצע של חודש. האורך הממוצע הוא כ"ט ימים י"ב שעות ותשצ"ג חלקים (ישנם 1080 חלקים בשעה). לצורך קביעת הלוח אנו אומרים שיש בין כל מולד למולד אורך זה. לכן, המולד המתפרסם לצורך קביעת הלוח אינו המולד האמיתי של אותו חודש, אלא מולד ממוצע. כוונתנו כאן שהוא מולד ממוצע היא רק במובן שהוא מחושב על ידי אורכו הממוצע של חודש (על פי האורך הממוצע שנקבע לצורך חישוב הלוח), ולא במובן של ממוצע אסטרונומי (שנזכיר בהמשך) שהוא ממוצע בין הסטיות האפשריות של המולד האמיתי. על פי זה, אם נוסיף למולד חצי מ- כ"ט י"ב תשצ"ג נקבל ניגוד ממוצע, אך לא נדע את הניגוד האמיתי. חישוב זה של המולד הממוצע והניגוד הממוצע הוא חישוב פשוט. ניתן גם לחשב את המולד האמיתי והניגוד האמיתי של כל חודש אך חישוב זה הוא הרבה יותר מסובך. אך אם אדם יראה ליקוי חמה, הוא ידע שאותו רגע הוא המולד האמיתי של אותו חודש. וכן אם יראה ליקוי לבנה הוא ידע שאותו רגע הוא הניגוד האמיתי של אותו חודש. אך אף במצב שאדם ראה ליקוי חמה ויודע את הרגע המדויק של המולד האמיתי, עדיין לא יוכל לדעת את הניגוד האמיתי ללא חישוב מסובך, שכן כאמור, הוא אינו יודע את אורכו המדויק של אותו חודש. לפי האמור, אם אנו מבינים כהבנת המהרי"ל שניתן לברך על הלבנה רק עד מילוי הפגימה, כלומר עד הניגוד האמיתי, אז צריך כל חודש לחשב מתי יהיה הניגוד האמיתי. ואכן בתשובה אחרת (ס' קנה) מעיד המהרי"ל שהסתפק בשאלה זו: "וקידוש הלבנה דחשבינן מהמולד כדאיתא בתשב"ץ ובאגודה - פלגא דכ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וימים רבים הסתפקתי אם אית לן למיזל בתר ניגוד האמיתי דחשבון שש כנפים לענין קידוש לבנה להקל ולהחמיר".

"שש כנפים" הוא ספר שנכתב על ידי אסטרונום יהודי, והיה מצוי בימי הביניים. בספר ישנם הדרכות כיצד לחשב שישה חישובים אסטרונומיים, שאחד מהם הוא חישוב הניגוד האמיתי (כך מבואר במאמרו של ואלטר הני"ל). המהרי"ל מעיד שימים רבים הסתפק האם ללכת לפי חשבון זה, וספק זה מובן מאוד על פי שיטתו שסוף הזמן הוא מילוי הפגימה. אך לבסוף הכריע המהרי"ל בספק זה באופן הבא (ס' יט): "וברכת לבנה עד י"ו מן המולד מניין, כדאיתא בתשב"ץ ובאורח חיים (טור), ופשוט הוא, כי הטעם הוא משום דאמרינן פרק היו בודקין: עד שתמלא פגימתו ומפרשי נהרדעי כי נפיא אם כן במילוי תליא מילתא, ולא דוקא ט"ו וי"ו אלא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג זהו מלאתו כני"ל. ולע"ד נראה אם היה לקוי לבנה שאנו רואים ניגוד אמיתי אמצעות הלכות, שאין לברך אח"כ, אבל סתמא סמכינן אחשבוננו שמסרו לנו רבותינו שהוא מולד השוה, אפי' אם היה לקוי חמה שהוא מולד אמיתי קודם לשלנו מברך אחריו, כי רבינו משה מיימון כתב שרבותינו כווננו לפגוע באמתי ע"י הדחיי, ואין להאריך מזה. אע"ג דאם כן היה לנו לילך אחר קביעות ר"ח, לא היה דחזינן כמה פעמים דמולד אמיתי קודם ר"ח, אך הם כווננו וידעו דקדוק החשבון ופוגעים לפעמים באמתי, כי אין הניגודים והחיבורים האמתיים שוה כדילפינן משמש ידע מבואר ולא ירח על כן אין לסמוך אלא על חשבוננו השוה, אי לא דחזינן נגוד האמתי ע"י הלכות כדפי' ושלוס אחיך יעקב הלוי".

הכרעתו של המהרי"ל היא שבסתמא יש ללכת אחר החשבון של הניגוד הממוצע, על ידי שנוסיף חצי מ- כ"ט י"ב תשצ"ג למולד הממוצע, אלא אם כן היה ליקוי לבנה, שאז נראה בבירור שכבר היה הניגוד האמיתי. ההיגיון בהכרעה זו הוא שלא סביר שחכמים יקבעו שיעור שתלוי בחשבונות אסטרונומיים מסובכים. לכן, בדרך כלל, אנו סומכים על החשבון הממוצע שהוא קרוב לחשבון האמיתי. אבל אם היה ליקוי לבנה, שאז נראה בחוש שכבר היה הניגוד האמיתי, וכל אדם יכול לראות זאת, שוב יש ללכת אחר הניגוד האמיתי, שכן אז ידיעת הניגוד אמיתי אינה תלויה בחשבונות מסובכים וניתן ללכת אחריה. מאידך, אם היה ליקוי חמה, שאז יודעים אנו את המולד האמיתי, קובע המהרי"ל שעדיין יש לחשב מן המולד הממוצע. בנימוקו לכך התקשו המפרשים, עיין "דרכי משה" (אורח חיים סימן תכו).

כאמור, הטור (אורח חיים סימן תכו) פסק כי ניתן לברך עד ט"ו יום מן המולד. הבית יוסף (שם) הביא את תשובת המהרי"ל. בשולחן ערוך (סעיף ג) פסק המחבר כטור, והרמ"א הביא את דברי המהרי"ל. ב"ביאור הלכה" (ד"ה ולא ט"ו בכלל) כתב שלכתחילה יש לנהוג כפסיקת הרמ"א אך בדיעבד אפשר שיש לסמוך על הפוסקים המתירים לברך עד ט"ו יום שלמים, ועד ט"ז יום ניתן לברך בלא שם ומלכות. ועיין בתשובת המהרי"ץ אורנשטיין שנדפסה ב"ישועות יעקב" בסוף הלכות ראש חודש, שבה האריך להשיג על שיטת המהרי"ל. כפי שהסברנו המולד והניגוד הם אירועים אסטרונומיים של מיקום הירח ביחס לכדור הארץ והשמש, ומתרחשים באותו רגע לכל יושבי הארץ. לכן אם המולד/ניגוד הוא בשעה 0:00 בישראל הרי שבאנגליה הוא בשעה 22:00 ובניו יורק בשעה 17:00 וכן הלאה. לכן, אם היינו קובעים את סוף זמן קידוש לבנה על פי הניגוד האמיתי (כספקו של המהרי"ל), והיינו יודעים שהניגוד האמיתי מתרחש על פי שעון ישראל בשעה 0:00 ביום רביעי בלילה, הרי שבניו יורק סוף זמן קידוש לבנה יהיה ביום רביעי בשעה 17:00 בערב. אך כאמור, על פי פסיקת המהרי"ל סוף הזמן אינו נקבע על פי הניגוד האמיתי אלא על פי הניגוד הממוצע. דבר זה יוצר בעיה ביחס להפרשי השעות. שימוש העיקרי של המולד הממוצע הוא לצורך קביעת הלוח בזמן הזה, כשבית דין אינו מקדש על פי הראייה. לפי הזמן שחל המולד הממוצע קובעים את יום ראש החודש, על פי הכללים של קביעת הלוח. מאחר שיום ראש החודש הוא אחיד בכל העולם, אין צורך לחשב הפרשי שעות וכל יהודי בכל מקום בעולם יכול לחשב מתי יהיה ראש חודש. לדוגמא, אם על פי החשבון מהמולד הממוצע ראש חודש חל ביום חמישי, הרי שבכל מקום בעולם הוא ביום חמישי (כמובן על פי תחילת הלילה באותו מקום), ואין שום צורך לחשב הפרשי שעות. לכן חשבון זה נעשה תמיד בכל מקום בלא שום צורך להתאים את המולד הממוצע לשעונו של אותו מקום. מבחינה זו ניתן אפילו לומר שחישוב זה אינו מתייחס למקום כל שהוא אלא מהווה חישוב תיאורטי בלבד. אך לא כן הדבר בשימוש במולד הממוצע לגבי סוף זמן קידוש לבנה, שכן כפי שראינו בדברי המהרי"ל (וכן משמע קצת כבר בראשונים שקבעו שה"שישה-עשר" הוא מן המולד), החישוב של הניגוד הממוצע מן המולד הממוצע אמור להביא אותנו בקירוב אל הניגוד האמיתי. ואם כן, אם לא ניחס את המולד למקום כל שהוא וניקח בחשבון את הפרשי השעות, עלולה להיות סטייה משמעותית מן הניגוד האמיתי.

לכן נקט שו"ת "בני ציון" (ס' מב) שבכל מקום צריך לחשב את הפרשי השעות מזמן ירושלים. וכן דעת הגרי"א העניקין בספר "עדות לישראל" (בכללים לקביעת השנים עמוד 258 סעיף טו). הנחתם היא שהמולד הממוצע נקבע לפי קו ירושלים, והוא משקף מולד ממוצע בירושלים, שסטייתו מן המולד האמיתי אינה גדולה. הבני ציון כותב שהסטייה היא עד 14 שעות, ועיין במאמרו של יעקב לוינגר "שלושה סוגי מולדות" בספר "יד יצחק" עמ' 381 שכך היה בזמן חז"ל ובימינו תיתכן סטייה עד 16 שעות. אך במקומות שהם למעבר

ארץ ישראל, ככל שמתרחקים יותר הסטייה גדלה, עד כי אם לא ייקחו בחשבון את הפרשי השעות, סוף זמן קידוש לבנה יתכן שיקבע בזמן משמעותי אחר הניגוד האמיתי, ויהיה כבר ניכר חסרון הלבנה (למזרחה של ארץ ישראל, אם לא ייקחו בחשבון את הפרשי השעות, הרי שהם מקדימים את סוף זמן קידוש לבנה, ואין את הבעיה האמורה).

אולם הרב יונה מרצבך (בספר "עלה יונה" במאמר "זמן המולד לענין קידוש לבנה") כותב שאין לחשב את הפרשי השעות, אלא כל מקום ייחשב מן המולד הממוצע על פי שעונו המקומי (וכ"כ בשו"ת להורות נתן חלק ז סימנים כח-ל, אולם עיין שם שבסוף דבריו כתב שבמקום שתהיה ניכרת פגימת הלבנה אין לברך). נימוקיו הם:

א. כל גדולי ההוראה באירופה, מן המהרי"ל עד זמננו, לא התחשבו בשינוי הזמן שבין מקומותיהם לבין ארץ ישראל.
ב. הנחת ה"בני ציון" שהמולד הממוצע נקבע לפי קו ירושלים אינה מוסכמת, ויש הסוברים (תשב"ץ ח"ג ס' רט"ו) שהוא נקבע לפי תחילת היבשה בקצה המזרח (עיין בספר "קו התאריך הישראלי" לרב מנחם כשר עמודים יד-טז חילופי מכתבים בעניין זה בין הרב מנחם כשר לגרי"מ טוקצינסקי, שם הביא הרב כשר חמש שיטות בראשונים בשאלה על איזה קו נוסד חשבון המולדות). לפי שיטה זו, אף בירושלים יצטרכו לחשב הפרשי שעות.

ג. בענייני ברכות, שהם דברים המסורים לכל אדם, חכמים קבעו חשבונות שקל לכל אדם לחשבם. לכן מצינו שלעניין ברכת החמה קבעו חכמים לברך לפי תקופת שמואל, אף שאינה מדויקת, ובמשך השנים היא התרחקה מאוד מן התקופה האמיתית. ומטעם זה קבע המהרי"ל שאין ללכת אחר חישוב זמן הניגוד האמיתי, אלא אם כן יש ליקוי לבנה הנראה לעין כל. לכן, אף בעניין זה, לא נדרש מכל אדם לחשב חשבונות של הפרשי שעות, אלא כל מקום ייחשב בצורה פשוטה מן המולד הממוצע.

כנגד טענותיו של הרב מרצבך ניתן להשיב שאף אם גדולי אירופה לא נהגו לחשב את הפרשי השעות, זהו משום שהפרשי השעות מאירופה לארץ ישראל הינם קטנים יחסית. אך בימינו שיהודים מצויים בכל העולם וגם במקומות מאוד מרוחקים מארץ ישראל, הרי שהפרשי השעות יביאו לזמן בו כבר ניכר חסרון הירח, וכדברי ה"בני ציון" (יעקב לוינגר). וכן לגבי השאלה לפי איזה קו נקבע חשבון המולדות, אף על פי שלא ניתן להוכיח שאחת השיטות צודקת באופן מוחלט, מכל מקום מסתבר יותר שחשבון זה נוסד באזור ארץ ישראל, כיוון שהוא קרוב לזמן הממוצע האסטרונומי (שהוא ממוצע בין הסטיות האפשריות) של ירושלים (עיין בעניין זה במאמרו הנ"ל של יעקב לוינגר עמודים 368-374, וכן שמענו מהרב נחום רבינוביץ ועיין בספרו יד פשוטה על הלכות קידוש החודש בפתחה לפרק ששי עמוד קכח).

לכן נראה שלכתחילה ודאי שיש לצאת מכל ספק ולהקדים לברך לפני שמגיע סוף זמן קידוש לבנה על פי חישוב הפרשי השעות מארץ ישראל. אך בדיעבד יש להקל, מאחר שרבים הראשונים שסוברים שניתן לברך עד טו מן המולד (וה"ביאור הלכה" כתב שאפשר שיש לסמוך עליהם בדיעבד), וכן הרבה ראשונים סוברים שהחישוב כלל אינו מן המולד אלא לפי ימי החודש, ויש הסוברים שאפילו עד ט"ז בחודש ניתן לברך, ואף לפי דעת המהרי"ל יתכן כדברי הרב מרצבך שאין לחשב את הפרשי השעות. ובחודש שנראה בו ליקוי לבנה, כאמור על פי דעת המהרי"ל אין לברך אחר ליקוי הלבנה ולכן יש להקדים ולברך קודם לכן. אך בדיעבד, כתב הרב יחיאל אברהם זילבר (במאמרו "קביעות זמן ליקוי לבנה" ב"אוצרות ירושלים" חלק עט עמודים תתנו-תתנתנט) שלשיטות שזמן קידוש הלבנה הוא עד ט"ו (וכל שכן למאחרים יותר) - ניתן לברך אחר ליקוי לבנה. ועיין בספר "מחשבות בעצה" (חלק פרפראות בחכמה סי' ב) שאף למהרי"ל רק מי שראה את ליקוי הלבנה אינו יכול שוב לברך, ולכן כתב עצה שמי שעוד לא בירך שלא יסתכל בליקוי הלבנה.

נעיר עוד, שהשעון שעל פיו יש לעשות חישובים אלו, אינו השעון שאנו משתמשים בו בימינו, שהוא שעון אזורי, אלא השעון המקומי (עיין בסוף לוח "עיתים לבינה" מכתבו של הרב זלמן קורן בו הבהיר עניין זה ואת דעת הרב מרצבך בנידון). שעון מקומי הוא שעון בו שעה 12:00 נקבעת לפי זמן חצות הממוצע באותו מקום. בין השעון המקומי בירושלים לבין השעון האזורי בו אנו משתמשים היום בארץ ישראל ישנו הפרש של 21 דקות (כאשר שעון חורף נוהג). לכן כאשר מחשבים את סוף זמן קידוש לבנה יש להחסיר משעת הניגוד הממוצע 21 דקות ובכך מתקבלת השעה לפי השעון האזורי בישראל. מכאן, אדם בכל מקום בעולם יכול לחשב את הפרשי השעות מישראל ולקבל את השעה בשעונו. כאשר מחשבים לפי שיטת הרב מרצבך, על כל אדם במקומו לחשב את זמן הניגוד הממוצע לפי השעון המקומי שלו. אולם עיין במאמרו הנ"ל של יעקב לוינגר עמוד 372 שאף חישוב זה אינו מדויק, ויש להחסיר תמיד עוד רבע שעה, מספק.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

